

גילויים, התפשטותם, והדפסתם של הכתבים במשך הדורות

העלמת והסתרת הכתבים על ידי הרח"ו ז"ל

שיטת הרח"ו ז"ל בענין גילוי הסודות ברבים בדורו היתה ברורה וחד משמעית, והוא שלא הגיע עדיין הזמן והעת לגלות. וכן כתב הרב שלמה שלומל באיגרותיו (עיין "שבחי האר"י" דפוס ארם צובא דף ט' ע"א) וז"ל: אמנם [הרח"ו] אינו רוצה לגלות שום דבר, באמרו שרבו לא נפטר בקצרות שנים אלא מתוך שגילה כל כך הסודות הנעלמים. ואמר גם כן שלרבו ניתן רשות מן השמים לגלות, אבל לו, לא ניתן רשות עדיין וכו' עכ"ל.

עוד כתב שם (בדף ל"ה ע"א) וז"ל: אבל הכל הוא גנוז וטמון ומכוסה אצלו, ואין כח ביד שום חכם מארץ הצבי שיכול עמו שיגלה לו סתרי תורה. והוא אומר שאינו רשאי לגלות אלא למי שיתנו לו רשות מן השמים עליו וכו'. שלאחר פטירת האר"י ז"ל לקח מהרח"ו כל הקונטרסים מיד כל החברים, ולא הניח להם שום דבר מזו החכמה, ולא החזיר אותו להם, באומרו שלא ניתן רשות לגלות עוד בעולם הזה האור הגדול, כי כבר נסתמו אותן מעינות החכמה ושערי אורה שהיו פתוחים בזמן הרב ע"ה וכו' עכ"ל.

ותעודה נפלאה נותרה בידינו עדות לזה, והיא נדפסת בנספחות שבסוף "ספר החזיונות" (השלם), והוא נוסח שטר

התקשרות שבין רוב ככל תלמידי האר"י ז"ל, לבין תלמידו המובהק הרח"ו ז"ל, ונחתמה סמוך לפטירת רבנו האר"י ז"ל, וז"ל: אנחנו החתומים מטה, קבלנו עלינו להיות בחברה אחת את השם יתברך, ולעסוק בתורתו יומם ולילה ככל אשר יורנו מורנו החכם השלם האלהי כמוהר"ר חיים ויטאל נר"ו. ונלמוד עמו בחכמת האמת, ונהיה נאמני רוח ומכסים דבר מכל מה שיאמר אלינו. ולא נטריח עליו להפציר בו יותר מדי מהדברים שאינו רוצה לגלות לנו. ולא נגלה לזולתנו שום סוד מכל מה שנשמע מפיו בדרך האמת, וגם לא מכל מה שלימד אותנו לשעבר, ואפילו ממה שלימד אותנו בחיי מורנו הרב הגדול כמהר"ר יצחק לוריא אשכנזי ז"ל בכל אותו הזמן. ואפילו מה ששמענו מפי מורנו הרב [האר"י] ז"ל הנזכר לא נוכל לגלותו בלי רשותו, אחר שלא היינו מבינים הדברים אלא על ידו, שהיה מחזירם לנו. וקבלה זו היא בשבועה חמורה בשם יתברך על דעת מורנו הרב כמוהר"ר חיים נר"ו הנזכר. והמשך קבלה זו היא מהיום ועד עשרה שנים רצופין.

והיה זה ביום ב' כ"ה למנחם השל"ה ליצירה פה צפת תוב"ב. והכל שריר ובריר וקיים.

יוסף ארזין	יונתן סאגיש	שמואל די אוזידא
גדליה הלוי	יעקב מסעוד	יהודה משען
	יוסף לאטון	

והגם שבהרבה מקומות בכתביו, באה שיטתו הנ"ל של הרח"ו ז"ל לידי ביטוי להדיא, המפורש והמבואר שבהם הוא מ"ש ב"שער הכוונות" (בדרוש י"ב לפסח, דף פ"ו סוף ע"ב) אודות מיתתו של בנו של האר"י ז"ל מסיבת גילוי הסודות ברבים, וז"ל: ולכן ראוי לכל בעל נפש הרואה הדברים האלו להסתירם בתכלית ההסתור, זולת הכלל הנודע בכל החכמה הזו כי כבוד אלהים הסתר דבר, ואין מקום להאריך בזה, כי הדברים נודעים. וכל מה שיסתיר האדם הסודות מלגלותם

למי שאינו ראוי, הוא משובח ומכובד בפמליא של מעלה.^{הערה 1} והעושה היפך מזה מכניס עצמו בסכנה עצומה בעולם הזה, במיתת עצמו בהכרת ח"ו, ובמיתת בניו הקטנים,^{הערה 2} נוסף על עונש נשמתו בגיהנם שאין קץ לעונשו, וכמו שהזכיר רשב"י ע"ה בסוף האדרא זוטא, ועיי"ש, עכ"ל.

וכבר הבאנו לעיל במאמרים הקודמים, שבדרכי אביו הרח"ו ז"ל, המשיך הרש"ו ז"ל ביתר שאת ועוז בהסתרת הכתבים, וככל האמור שם. ועיין לפנינו עוד מזה.

בענין החרם שגזרו חכמי ארץ ישראל על גילוי הכתבים לחוצה לארץ

ה'תשנ"ז 2345

והנה מלבד שיטתם וסדר הנהגתם למעשה של הרח"ו ז"ל והרש"ו ז"ל ביחס לגילוי הכתבים של האר"י ז"ל, שהתנהגו בשמרנות וקפדנות מוחלטת, לא לפרסם הכתבים ברבים כלל, אפילו בהעתקות כתבי-יד, וכל שכן שלא להדפיסם. גם חכמי ארץ ישראל נהגו חומרא יתירה בפרסום הכתבים מחוץ לחוגם המצומצם של לומדי תורת הסוד, שהיו תלמידי (גורי) האר"י ז"ל ותלמידיהם, ובפרט ביחס לגילוי הכתבים לחוץ לארץ.

וגם בזה אנו נזקקים למה שכתב הרב שלמה שלומל באיגרותיו ("שבחי האר"י" דפוס ארם צובא מדף כ"ג ע"ב ואילך), שסיפר שם אודות ביאתו לצפת במטרה לזכות אל תורת האר"י ז"ל, וכה כתב שם: וכאשר באתי על אדמת קודש לא הבאתי בידי כי אם שלשה טאליר וחצי, ותכף קניתי בעד טאליר וחצי ספר הזוהר, ונשארו שני טאליר בלבד. וסבלתי שנה אחת תמימה גודל עוני ודוחק שאין לספר. וצרה גדולה מן הכל, שחזרתי על כל חכמי צפת ובקשתי מהם שיכניסו אותי בזו החכמה של האר"י ז"ל, ושיטעימו אותי ממתיקותה ומדבשה, או שישאלו לי הספרים לעיין בהם אני בעצמי, ואין אחד שרוצה להעמידני על שערי אורה כרצוני וכאוות לבי. אלא

לפרקים בעת רצון גילו לי דבר מעט כמציץ מן החרכים, באמרם
שאלו הדברים אינם נאמרים אלא לאדם שהוא אצלם נאמן
רוח ומוחזק בכשרות גדול לחזות בנועם ה', שהם רזים עליונים
שכיסה אותם עתיק יומין מיום פטירת רשב"י ואילך, והפסוק
אומר כבוד אלהים הסתר דבר, ולא כל מי שרוצה ליטול את
השם יבוא ויטול. וכן עמדתי שנה אחת בארץ ישראל בוכה
ומתפלל לפני בוראו של עולם שיזכני לאור באור החיים לחזות
בנועם ה', וה' אלהים אמת ומלך עולם ראה את לבבי וכוונתי
הרצויה, ופתח ה' לפני שערי אורה והרים את דגלי בחבורי
האר"י ביתר שאת ועז ממה שנמצא ביד שום חכם מחכמי ארץ
הצבי, תהלה ושבח לבורא עולם, זולת החכם הגדול קדש
הקדשים מהרח"ו נר"ו, שהוא נחל נובע חכמה, ואין שני לו
בכל תפוצות ישראל, יען כי סמך הרב הגדול ידיו עליו וכו',
ותקן את נשמתו וכו', ואמר עליו שנשמתו היא מסוד הדעת
המתפשט מכתף השמאלי של אדה"ר, ושורש שלה הוא רבי
עקיבא בן יוסף אחד מעשרה הרוגי מלכות, וכדי שלא לעבור
על החרם שגזרו חכמי צפת תוב"ב לבלתי תצא מזאת החכמה
של האר"י ז"ל לחוצה לארץ, לכן לא יכולתי לגלות לכת"ר
מענין הזה יותר. ואותי השפל זכני השם יתברך לכל אלו
החבורים על ידי האשה שהזמין הקב"ה לפני עבדך, להיות כי
אביה החסיד כמהרר"י [סרוק] ז"ל לרוב דבקותו וחשקתו
שחשקה נפשו לדעת ולהכיר את בוראו ידיעה נאמנה, רדף אחר
אלו הדברים כמאן דרדף בתר החיים, והוציא עליהם כל ממונו
יותר ממאתיים טאליר עד שהשיג אותם על השלימות יותר
מכל חכמי ארץ ישראל, והוריש אותם לבתו אחר פטירתו.
ואחר כך זכיתי שעלתה לזווגי והכניסה לי אותם החבורים
הנחמדים וכו', והקב"ה הוא היודע ועד כי צר לי על מעכ"ת
על שלא אוכל להטעימו מעט מדבש תורת וחכמת ארץ ישראל,
ולהוציאו חלק לגמרי וכו', עכ"ל לענינינו.

ושם (בדף י"ב), בדברו אודות הסודות שגילה האר"י ז"ל
 כתב וז"ל: והתירוץ של זו הקושיא הוא כתוב אצלנו מפי
 האר"י, אמנם אין מגלים אותו אלא מפה לאזן השומע, וראוי
 לחוש לכבוד מלכו של עולם, כמ"ש כבוד אלהים הסתר דבר.
 ואיך אכתוב סוד זה בכאן חלילה לי, כי איני יודע ביד איזה
 אדם יפול הכתב וכו' עכ"ל.

גם באיגרתו קלא בענין כוונת כתיבת השם ב"ה שנדפסה
 בספר "ליקוטי הש"ס", שם תוך המאמר כתב וז"ל: והדברים
 עתיקים הם, ורחבים מני ים, ומסתפינא שמא אעבור ח"ו על
 דעת רבותי אשר בארץ ישראל מן זמן שמנה שנים קלב שלא
 לגלות סודות האר"י זלה"ה ח"ו וכו', שאי אפשר לגלות על
 ידי כתב, שמא יפלו דברי חלילה ביד בני אדם שאינם מהוגנים
 וראויים לכך וכו', וכבוד אלהים הסתר דבר וכו' עכ"ל.

ובהקדמה לספר "נובלות חכמה" מובא לשון איגרת שכתב
 השל"ה הקדוש מירושלם, להגאון ר"מ ואב"ד פרעמסלא
 החסיד מהר"ר שמואל בכמוהר"ר משולם פייבש ז"ל, שבקשו
 להודיעו "איזה עניינים מחכמת האר"י ז"ל". והשיבו השל"ה
 וז"ל: אמנם כגון דא צריך אני להודיע, כי יש חרם קדמון
 מכל החכמים שבארץ ישראל שלא לגלות מחכמת האר"י
 לחוצה לארץ, ואלו האנשים שהביאו קונטרסים לחוצה לארץ
 כחשו וגנבו ומעלו בחרם. אבל הירא את דבר ה' חלילה לו
 לעבור על החרם הגדול הזה. וטעמם ונימוקם היה שאל יתהלל
 המתהלל בחכמת האר"י ז"ל שירד לסוף דעתו בעצם החכמה
 בידיעה ברורה, כי לא יש נמצא בעולם לא בחוצה לארץ ולא
 בארץ ישראל. והענין הוא כי היו להרב ז"ל הרבה תלמידים

קלא. בסוף האיגרת שם יחסו הדברים להר"ש שלומל, כיעו"ש.
 קלב. ומדכתב הר"ש שלומל איגרותיו משנת השס"ז ולמעלה יש לשער
 שהחרם נגזר בסביבות השנים שס"ב-שס"ד.

צדיקים חסידים וקדושים... לא ירדו לסוף דעת רבם על הברור, ¹²²⁴⁵⁶⁷ ^{אוצר החכמה} גם לא תלמידו המופלג מהר"ר חיים קאלבריו זלה"ה, אשר מנוחתו כבוד בק"ק דמשק. זה האלהי היה ממלא מקום הרב ז"ל, ^{אוצר החכמה} והוא ז"ל לא היה מגלה החכמה לשום אדם, רק עשה חיבור מופלג נקרא "עץ חיים", וצווה בעת מותו שלא יבא הספר לדפוס ולא יועתק, רק נתן רשות מי שירצה ללמוד ממנו בביתו רשאי. בכך בעברי דרך דמשק הביאני בנו לחדרו, ונתן לי הספר, והיתה לי הקריאה קשה במאד כי היה כתב ספרדי. אבל דע מיום שנתנה התורה לא היה ספר כזה. והנה כותב בהקדמה ומזהיר למען אמונת השם יתברך על הקונטרסים שנתפזרו ברוב העולם ונקראים על שם האר"י ז"ל, להשמר מהם במה שכותבים מעצם החכמה, אם לא בדברים שהם פשטים נעימים בפסוקים או באיזה דרושים קלג. ואני הייתי בדמשק שני ימים, כי אחר כך יצאה השיירה והוצרכתי לילך. ¹²²⁴⁵⁶⁷ ובספר ההוא מבוארת החכמה על פי הסדר, ראשי פרקים, עין לא ראתה אלהים זולתיך, וכשהביאני ה' ירושלם עיר הקודש תוב"ב, ואני כוסף ומתאוה לזאת החכמה. ויש בכאן הרבה חכמים גדולים ולכולם יש קונטרס שנתפשטו מתלמידיו, ומצאנו וראינו שהם בהרבה עניינים חלוקים. ולפי השגתינו באו קצת דברים המחריבים עולמות. מכל מקום אנחנו יגעים ומוצאים לפי שכלנו והשגתנו אי זו השגה, אבל חלילה לנו להביא תחת הקולמוס, כי אולי ח"ו משגה הוא, כמו שקרה לקדמונינו בקצת עניינים בקונטרסיהם. אך לה' קוינו שיהא

קלג. עיין בספרי "אהבת שלום" (במאמר גדול השלום סימן ה' עמודים מ"ד ומ"ה) שכתבתי קרוב לחילוק זה כדי ליישב מה שמצינו שבהרבה מקומות מביא מרן הרש"ש ז"ל כוונות ורמזים שנזכרו בספר "פרי עץ חיים" בשם החברים וכדומה, ועתה תליית מצאתי אילן גדול להתלות עליו הוא השל"ה בשם הקדמת הרח"ו ל"שמונה שערים", וברוך שכוונתי לאמת.

עת שיתגלה לנו ספר הקדוש דהאלהי הנ"ל, כי לכל זמן ועת לכל חפץ. ובואם יזכני האל כאשר קוה קויתי, אז בודאי יותר הנדר, דהיינו החרם הקדום, ואדרבא נעשה הסכמה לזכות את הרבים, אז אני אמלא רצון כבודך וארחיב הביאור כיד ה' הטובה עלי וכו' עכ"ל.

ומדברים אלו נתבארו לנו היטב מצב הכתבים וגילוי החכמה שבין השנים שמעת פטירת האר"י ז"ל בשנת של"ה, עד לפטירת הרח"ו ז"ל בשנת שפ"ה, וקצת שנים מעבר לזה. ^{אח"ח 1234567}

ודבר ידוע הוא, כי בהגיע את שמע החכמה הנוראה והקדושה אשר גילה האר"י ז"ל בקרב תלמידיו בצפת ת"ו לארצות אשכנז ואיטליה בפרט ובשאר הארצות בכלל, נתעוררו רבים וגם שלמים ברוב תשוקה וכסופין ולחיבת הקודש ^{אח"ח 1234567} לחפש ולהשיג שמץ מנהו, והריצו מכתביהם לחכמי ארץ ישראל בבקשות ותחינות לזכותם אל כתבי הקבלה שנתגלו בקרבם וככל האמור, אכן ענין החרם הנזכר גרם לצמצם ולמעט התפשטות הסודות לחוצה לארץ עד קרוב לשנת הש"פ. אולם מאז ואילך התחילו להתפשט מעט מעט העתקים שונים ומשונים של כתבים המיוחסים להאר"י ז"ל ולגוריו לחו"ל, ובפרט לארצות אשכנז ואיטליה. ויתר מזה בזמן הר"י צמח ז"ל והר"ן שפירא והר"מ פאפרש ז"ל והר"מ זכותא ז"ל התחילו להגיע גם מהכתבים היותר מוסמכים ומוסכמים לארצות שונות, וכבר היו בהישג יד כל אדם בקלות.

והנה משנות התי' עד ת"ק התפשטו מאד כתבי האר"י ז"ל בעולם, ולימודם על ידי גדולי ישראל הראויים אליהם, שמהם היו כמה מחברים גדולים ומפורסמים, אולם זה לעומת זה גם ערב רב עלה עמם והרבה בלתי ראויים קפצו לדרוש במרכבה שלא כדין, ומהם יצאו אבות ותולדות להרוס חומות הדת, ולייבש מעיין האמונה הצרופה, וכידוע ממעשה הצבי השבו"ר ש"ץ ימ"ש, והנחשיים ועקרביים הנמשכים אחריו לבאר שחת

בעוה"ר. ואכן למפרע היטב הובן עומק עצתו של אותו זקן
 וחכם מופלא הרח"ו הקדוש זיע"א, שכל כך חשש מהתפשטות
 וגילוי החכמה בלא עת ובלא מצרים. ולמרות הגדרים והסייגים
 והאזהרות שהוסיפו בתוספת מרובה על כל מה שעשו
 הראשונים, בעוה"ר עד עצם היום הזה שדה זה הפרוץ בו עדיין
 מרובה מהעומד.

אוצר החכמה

הדפסתם של כתבי האר"י ז"ל

כתבי האר"י ז"ל החלו עולים על מזבח הדפוס לראשונה
 בארצות אשכנז, ובעיקר נדפסו כפי סדרי עריכתם של הר"מ
 פאפרש ז"ל והר"י צמח ז"ל, שספרים כתבי"ד בסדרי עריכתם
 היו נפוצים ומצויים מאד בארצותם. ואילו ה"שמונה שערים"
 שסידר הרש"י ז"ל כנראה לא נודעו כלל בארצות אשכנז באותן
 דורות. ונראה ברור שהגם שהעתקות מה"שמונה שערים" אכן
 התפשטו בארצות המזרח במושב קהלות הספרדים, מכל מקום
 נהגו בשמרנות יותר לגבי פרסומם אפילו בהעתקות כת"י,
 ולהדיא התנגדו להדפסתם, וכמו שהבאנו לעיל מדברי ג"ע
 החיד"א ז"ל ב"שם הגדולים". והראיה לכך שאכן לא נדפסו
 ה"שמונה שערים" עד זמן מאוחר הרבה יותר וכאשר נכתוב
 בהמשך אי"ה.

ואמרתי לערוך כאן רשימה מהכתבים שנדפסו, ומקום ושנה
 של ההדפסה, וכן להעיר בקצרה בתיאור הספר, ושאר הערות
 נחוצות ותועליות להלומד. ולא רשמתי כל הדפוסים אלא
 הראשון, ושוב אותם שיש בהם איזה תועלת או תוספת וכדומה.
 וזה החלי בס"ד.

א) ספר "דרך עץ חיים": והוא הקדמות חכמת הקבלה
 מסידרת הר"מ פאפרש ז"ל, נדפס לראשונה בקארעץ בשנת
 התקמ"ב בשם "עץ חיים". שוב נדפס שם כמה פעמים ובעוד
 בתי דפוס. בשנת תר"ה נדפס בסאלוניקי עם הגהות

השמי"ש קלד. שוב נדפס בירושלם בשנת תרכ"ו עם ספר "נהר שלום" בסופו, ובתוספת הגהות בגליוני הספר קלה. שוב נדפס בהידור רב ובתוספת מרובה (אולם עם הרבה טעויות כתיב וקרי, ובפרט לענין הדקדוק בלשונות יחיד ורבים זכר ונקבה וכו') בוורשא תרנ"א ובירושלם תר"ע, כולל פירוש הרב "יפה שעה", וגם הגהות מלוקטות בשם "הגהות וביאורים" קלי שכלל בתוכו ההגהות מספר "עץ חיים" הירושלמי דשנת תרכ"ו, וכן ליקוטים מתוך ספר "שמן ששון" ועוד.

ב) ספר "פרי עץ חיים": על כוונות התפלות, והוא הענף הראשון מ"פרי עץ חיים" שבעריכת הר"מ פאפרש ז"ל, הכולל ארבעה ענפים – כוונות, מצוות, יחודים, ותיקונים, נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ב. בחלקו הראשון עד "שער הסליחות" הוא כפי סגנון עריכתו של הרב נתן שפירא ז"ל הנקרא "מאורות נתן", וכמוכח מהקדמתו שבראש הספר. וחלקו השני עד "שער השבת" הוא לפי סדר עריכתו של הר"מ פאפרש ז"ל. ומשם ואילך נוסחו אינו זהה לא לזה ולא לזה. ועיין לפנינו בענין ספר "מחברת הקודש".

שוב נדפס ספר "פרי עץ חיים" בקארעץ בשנת התקמ"ה כפי עריכתו של הר"מ פאפרש ז"ל. גם הוסיפו בו המדפיסים קטעים רבים תחת הכותרת "מהחברים", והם ליקוטים על הרוב מספר "כנפי יונה" של הרמ"ע מפאנו ז"ל. וכן נדפס שם עוד כמה פעמים, ובעוד בתי דפוס. המהדורה המושלמת ביותר

קלד. הגיהו והביאו לבית הדפוס הרב המקובל ר' דוד חייט, וכמו שהעיד הר"א פירירא ז"ל בספרו "מעיל קודש ובגדי ישע" (דף מ"א ע"ד). קלה. בעל ההגהות הוא הרב החסיד כמוהר"ר יצחק קאלאמארו ז"ל, והם הוספות להגהות השמי"ש, והגהות מהרב דברי שלום נכדו, וציונים לספר תורת חכם, וכן חידושים מדיליה. קלו. מאת הרב מנחם מענכין היילפרין ז"ל, הוא המדפיס של מהדורה מפוארה זו.

יצאה לאור בדובראוונא בשנת תקס"ג – תקס"ד, וכמו שהעיד עליו בעל הלש"ם בספרו "הקדמות ושערים" בפתיחתו ל"שער הפונה קדים" שם.

ג) ספר "מחברת הקודש": כוונות התפלות לשבת וחגים. דרושי שבת ראש חדש חנוכה ופורים הם כפי עריכתו של הר"ן שפירא בספרו "מאורות נתן", ומשם ואילך יש בו שינוי בתוספת ומגרעת מהכתוב בספר "מאורות נתן" כתב-יד שתחת ידינו. נדפס בקארעץ בשנת התקמ"ג. וכבר כתבנו לעיל שהקדמתו וחלק הראשון של ספר "מאורות נתן" נדפס בקארעץ בשנת התקמ"ב.

ד) "עולת תמיד": כוונות שערך מהר"י צמח ז"ל מהכתבים שנתגלו מהגניזה, והם המהדורא בתרא (וכללם הר"מ פאפרש ז"ל בתוך עריכתו בספר "פרי עץ חיים"). נדפס לראשונה בסאלוניקי בשנת התרי"ד. ושוב נדפס בירושלם בשנת התרס"ז, ויש איזה שינויי סדר ומעט השמטות מכפי הנמצא בנוסח המקורי של הספר שבכתב-יד הר"י צמח ז"ל.

ה) ספר "אוצרות חיים": מהקדמות חכמת הקבלה, והוא מהדורא תניינא שערך מהר"י צמח ז"ל מתוך הכתבים שנתגלו מהגניזה. נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ג על פי כתב-יד ערוך ומוגה שיצא מבית מדרשו של הרמ"ז ז"ל. שוב נדפס חלק מספר זה בירושלם בשנת התרס"ז עם פירוש "איפה שלמה", מתוך ספר כתב-יד של הרב שלמה מולכו ז"ל שהעתיקו והגיהו משלשה ספרים כתב-יד כמ"ש שם בסוף הספר. ועל פי נוסח זה נדפס שוב בתוניס בשנת התרע"ג.

ספר "אוצרות חיים" שנדפס בליוורנו בשנת הדר"ת מהקדמות חכמת הקבלה, הוא אינו ספר מקורי, אלא ליקוט. רובו ועיקרו הוא מספר "מבוא שערים", ומשולב בו חלקים מספר "אוצרות חיים". להשלים בו סדר ההשתלשלות במה

שחסר בספר "מבוא שערים". בארצות המערב (צפון אפריקה) נמצאים לרוב כתבי-יד לפי סדר עריכה זו.

ו) ספר **"מבוא שערים"**: הוא מהדורה בתרא של הקדמות חכמת הקבלה מכתביו של הרח"ו ז"ל שנמצאו בגניזה, ויש אומרים שהוא הבתרא דבתרא, וערכו מהר"י צמח. נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ג. שוב נדפס בסאלוניקי בשנת התקס"ו. ושוב בתוספת דיוק ושלמות בירושלם התרס"ד.

ז) ספר **"ארבע מאות שקל כסף"**: מהקדמות חכמת הקבלה, והוא ספר מלוקט מ"אדם ישר" שהוא המ"ב שב"דרך עץ חיים", וכן מהקדמות המ"ק שב"דרך עץ חיים", וקטעים מ"קהלת יעקב" ו"אוצרות חיים" ועוד. הספר לא יצא מתחת ידי הרח"ו ז"ל, ולא ערוך בידי אחד המוסמכים, ומיוחס בזיוף להרח"ו ז"ל. ויש בו תוספות רבים שאינם מהמקורות הנ"ל אלא נוספו בידי המלקט לשבח מקחו, וכולו מלא שבושים, וראוי להרחיקו מעל שולחן מלכים. נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ג, ושוב בקראקא בשנת התרמ"ו.

ח) ספר **"אדם ישר"**: מהקדמות חכמת הקבלה, והוא העריכה השניה של הר"י צמח ז"ל לספר זה, שכלל יחד עם ה"אדם ישר" המקורי, שהוא המ"ב שבספר "דרך עץ חיים", גם את הספר "קהלת יעקב". נדפס לראשונה בקראקא בשנת התרמ"ה על פי כתב-יד שיצא מבית מדרשו של הרמ"ז.

ט) ספר **"ליקוטי תורה וטעמי המצוות"**: ביאורי פסוקים וטעמי מצוות שבסידרת כתבי הר"מ פאפרש ז"ל. נדפס לראשונה בזלקווא בשנת התקל"ה. אלא שהר"מ פאפרש ז"ל לא חברם לספר אחד, כי בספרים שבעריכתו "טעמי המצוות" הוא ענף השני מספר "פרי עץ חיים", ואילו "ליקוטי תורה" הוא ענף השני מספר "נוף עץ חיים".

י) ספר **"שער היחודים ותיקוני עונות"**: מסדרת הר"מ פאפרש ז"ל, נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ג. והוא

הענף השלישי והרביעי מספר "פרי עץ חיים", וככתוב שם בפנים הספר (דף א' ודף ל'). שוב נדפס בלבוב בשנת התרט"ז בהוספות מרובות.

(יא) "ספר הגלגולים": מסדרת כתבי הר"מ פאפרש ז"ל, והוא הנוף הרביעי מ"נוף עץ חיים". נדפס לראשונה בפרנקפורט בשנת התמ"ד, כולל ל"ה פרקים ועוד ליקוטים, ובתוספת הערות והגהות מאת הרב הגאון כמוהר"ר מאיר אייזן שטאט ז"ל בעל ה"פנים מאירות", והרב ד"ן גרין הוט ז"ל המו"ל. ונדפס שוב בתוספת מרובה בפרעמישלא בשנת התרל"ה, כולל עד ע"ג פרקים, על פי עריכת הרב נתן שפירא ז"ל.

(יב) ספר "זוהר הרקיע": הוא ביאור מאמרי הזוהר, וכולל חלק מנוף הראשון שבספר "נוף עץ חיים" של הר"מ פאפרש ז"ל, ועוד ביאורים מלוקטים. נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ה. ונראה שאינו מעריכת הר"י צמח ז"ל, אלא נוסח מלוקט.

(יג) ספר "קול ברמה": ביאור האדרא רבא שסידר הר"י צמח ז"ל מכתבי הרח"ו ז"ל ומחידושי עצמו. ועיין לעיל (במאמר ב') באורך. נדפס בקארעץ בשנת התקמ"ה. ופירוש האדרא זוטא הנדפס בסופו, נראה שכולו מכתבי הרח"ו ז"ל. (יד) ספר "ליקוטי הש"ס": הוא ביאור מאמרי חז"ל, נדפס לראשונה בקארעץ בשנת התקמ"ה, וכולל ביאורים נוספים מלוקטים מקבילים להנמצא בנוף השלישי שב"נוף עץ חיים" שבסדרת הר"מ פאפרש ז"ל שטרם נדפס. ונדפס שוב בליוורנו בשנת תק"ן.

(טו) "ספר הליקוטים": ביאורים לפסוקים בעיקר מכתבי התלמידים, וכולל כמה ביאורים חדשים להרח"ו ז"ל שאינם ב"שער הפסוקים". נדפס לראשונה בירושלם בשנת התרכ"ח משולב עם "שער הפסוקים", ושוב בתרע"ב יחד עם "שער הפסוקים", אבל כל אחד בפני עצמו, ובתוספת "הגהות

וּחִידוּשִׁים" – הערות וציונים. והעידו המדפיסים
 והמסכמים שהיה הספר בידי מרן הרש"ש ז"ל.
אח"כ 1234567
 אוצר החכמה

☆ ☆ ☆

עד כאן הגיע רשימת כתבי האר"י ז"ל הנדפסים מעריכת
 שאר החכמים. ועתה נבוא לסדר רשימת ה"שמונה שערים"
 שבעריכת הרש"י ז"ל, ומקום וזמן הדפסתן:

(א) "שער ההקדמות": נדפס לראשונה בירושלם בשנת
 התרכ"ה, ושוב שם בשנת התרס"ט, בתוספת "הגהות
 וביאורים".

(ב) "שער מאמרי רשב"י": נדפס לראשונה בסאלוניקי בשנת
 התרכ"ב, ושוב בירושלם בשנת התרנ"ח.

(ג) "שער מאמרי חז"ל": נדפס ביחד עם הנ"ל הן בסאלוניקי
 והן בירושלם.

(ד) "שער הפסוקים": נדפס לראשונה בירושלם התרכ"ח,
 ושוב שם בשנת התרע"ב בתוספת "הגהות וחידושים". ועיין
 לעיל בענין "ספר הליקוטים".

(ה) "שער המצוות": נדפס לראשונה בסאלוניקי בשנת
 התרי"ב, ושוב בירושלם בשנת התרל"ב, ושם בתרס"ה
 בתוספת "הגהות וחידושים".

(ו) "שער הכוונות": נדפס לראשונה בסאלוניקי בשנת
 התרי"ב, ושוב בירושלם בשנת התרל"ג, ושם בתרס"ב
 בתוספת "הגהות וביאורים" קלז.

קלז. ולא טוב עשה להוריד תוך הגהותיו גם הגהות מהר"ש ויטאל ז"ל,
 כי בזה קלקל טובא את רציפות וקשר הדרושים, והלא לענין העריכה
 של ה"שמונה שערים" נחשב הר"ש ויטאל ז"ל למחברן. ועוד שבכמה
 מקומות טעה והוריד עמו גם חלקים מדברי הרח"ו ז"ל עצמן,
 ולפעמים ונהפוך הוא, הוריד רק חלק מדברי הרש"י ז"ל, וגמגם
 בנוסחאות הרב ז"ל. וגם באיזהו מקומן עשה שינויים בפנים הספר

הדפסה ברזולוציית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התכנה—

מפת סדר

אוצר החכמה

השתלשלות הכתבים

בתוספת הערות וביאורים

לבאר סדר השתלשלות כתבי האר"י ז"ל

אח"ח 1234567

עד גמר עריכתם

וכל הכתוב בכאן הם סיכומי המסקנות

שנתבארו במאמרי קונטרסינו

לכן הרוצה להבין ולהבהיר איזה פרט שבהם

אח"ח 1234567

אוצר החכמה

אח"ח 1234567

אח"ח 1234567

אח"ח 1234567

עליו לעיין שם וירו"ץ

הדפסה ברזולוציה מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן התוכנה

כתבוננו לדורות הלל, יעקב משה עמוד מס: 109 הודפס ע"י אוצר החכמה

הערות וביאורים

(1) **קונטרס הקיצור**: רשימות קצרות שרשם הרח"ו ז"ל בעת השמיעה מפיו רבו, שעל פיהם הרחיב אחר כך דרושי חכמת האמת. קונטרס זה לא בא לידי העתקה בפני עצמו תוך הכתבים, זולת באיזה מקומות שמזכירו הרח"ו ז"ל בקשר לאיזו שמועה שזכרנו בה היא היפך הרשום בכתב שם.

(2) **עץ חיים מ"ק**: הוא ספר כולל דרושי חכמת האמת בכל המקצועות בראשית סדורו ועריכתו בידי הרח"ו ז"ל. ופשטו ידים עליו ללא רשותו, והעתיקו ממנו בערבוביא כשש מאות דפים על ידי מאה סופרים בשלשה ימים. ועיין לפנינו (באות 12).

(3) **ספר עץ חיים (השלם)**: הוא גמר העריכה והסידור של הכתבים הנ"ל, שחילקם הרח"ו ז"ל לשמונה שערים בכל המקצועות. ומעוטרים בשער שלם מכתבי האר"י ז"ל בעצמו, ובסוף כל שער ליקוט מכתבי התלמידים. והוא הספר שהנחיל הרח"ו ז"ל לדורות, הכולל בשלמות ובסדר נכון כל תורת רבו האר"י ז"ל.

(4) **דרושים בסדר השתלשלות האצילות**: מהדורא בתרא. וגנוז הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח ז"ל, שהעתיקו וערכו וקראו ספר "אוצרות חיים", וכמ"ש לפנינו (באות 14).

א) **האר"י ז"ל**: מקור החכמה. יגע והשיג בהופעת רוח הקודש שעליו ועל ידי גילוי אליהו ז"ל תדיר תעלומות חכמה. כתב מעט מזעיר מרובי תורתו בתחילת לימודו, ואת מרבית גילוי לימד לתלמידיו ובראשם תלמידו המובהק ונאמן ביתו וסופרו המוסמך הרח"ו ז"ל.

ב) **הרח"ו ז"ל**: מעין הנובע, אשר לא זזה ידו מיד רבו, וקבל ממנו רוב חכמתו, ונמסר לידו להיות מוסר תורתו לדורות. ואכן משך שנים רבות טרח ויגע בעשר אצבעותיו בכתיבת תורת רבו, ובדיוק ויישוב שמועותיו וספקותיו, מהדורה אחרי מהדורה, מפרי יגיעו בכתיבה ובבירור קבלתו. וסוף סוף הסכימה דעתו לגנוז המהדורות המאוחרות והנחיל לדורות ספר "עץ חיים" – המהדורא קמא המושלמת.

ג) **התלמידים**: אשר גם הם שמעו מפי האר"י ז"ל אבל לא ירדו לסוף דעתו ולא סמך ידו עליהם להיות מוסרי תורתו. אך הרח"ו ז"ל אסף מהם רשימותיהם, ודברים נחוצים ומחודשים שבהם, ממה שהסכים עליהם להיותן אמתיים, כללם בחיבורו לסמוך עליהם סמיכה בלתי מוחלטת.

ד) **חכמי ארץ ישראל**: המה שבאו לידם הת"ר ניירים שהעתיק הר"י ו' נון ז"ל על יד מאה סופרים בשלשה ימים בהחבא, בלי סדר וטעם

5) **דרושים כוללים בנושאים נפרדים:** מהדורא בתרא. וגנזו הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח ז"ל, שהעתיקו וערכו וקראו ספר "קהילת יעקב", וכמ"ש לפנינו (באות 15).

6) **דרושים מחודשים:** של הרח"ו ז"ל בעצמו, והם סיכומים ובירורים בתורת רבו שכתב לפי עומק דעתו. וגנזו הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח ז"ל, שהעתיקו וערכו וקראו ספר "אדם ישר", וכמ"ש לפנינו (באות 16).

7) **כוונות:** מהדורא בתרא. והם תוספת והבהרה בכמה נושאים על הכתוב ב"שער הכוונות" וב"ספר הכוונות" שמכתבי המ"ק. וגנזו הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח, שהעתיקו וערכו וקראו "עולת תמיד".

8) **פירושים לזוהר:** מהדורא בתרא. ובתוספת מהנמצא ב"שמונה שערים". וגנזו הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח ז"ל, שהעתיקו וערכו וקראו ספר "זהר הרקיע", וכמ"ש לפנינו (באות 18).

9) **ביאורי מצוות פסוקים ומאמרי רז"ל** (גלגולים ויחודים ותיקונים): מהדורא בתרא, שהיה בכלל ספר "אוצרות חיים", (עיין מאמר ב' דף נ"א-נ"ב ובהערה שם אות ע"ב). והוא בתוספת מהנמצא ב"שמונה שערים". וגנזו הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח ז"ל, והעתיקו וערכו,

ולא הגיע לידינו, אולם כללו הר"מ פאפרש ז"ל בספריו כדלקמן (באות 22-23).

10) **גלגולים יחודים ותיקונים:** מהדורא אחרת, בתרא דבתרא, אשר נכתבו כהמשך לספר הדרושים הנקרא "תולדות אדם" – מבוא שערים. ונעתקו משם על ידי הר"י צמח ז"ל, כהמשך לספר "קהילת יעקב".

חלוקה, וסידורם קובצים קובצים, עניינים עניינים, דרושים כוונות וליקוטים, לתועלת המעיינים. ומהם הרב מלכאל אשכנזי ז"ל והרב אפרים פאנצירי ז"ל, והרבנים ר' בנימין הלוי ז"ל ור' אלישע גוואשטאלה ז"ל.

ה) **הר"ש ויטאל ז"ל:** בנו ויורשו הרוחני של הרח"ו ז"ל, אשר יגע להוציא לפועל ולהשלים משימת חייו של אביו – ¹²³⁴⁵⁶⁷כתבי האר"י ז"ל לדורות – וסיימה בהצלחה ¹²³⁴⁵⁶⁷בסדרת ה"שמונה שערים", שהוא עריכתו הסופית של ספר "עץ חיים".

ו) **הר"י צמח ז"ל:** חכם וסופר שהתמסר כל ימיו ללימוד ולהעתיק ולעריכת כתבי האר"י ז"ל, ובליקוטן ובסידורן נושאים נושאים ספרים ספרים. וחבה יתירה נודעת לו שנפלה בחלקו הזכות להיות המגלה העיקרי של כתבי המהדורא בתרא של הרח"ו ז"ל, שהיו גנוזים, והצליח ברוב יגיעו בהעתיקתן ועריכתן כראוי לספרים חלוקים לנושאייהם.

ז) **הר"מ פאפרש ז"ל:** תלמיד הר"י צמח ז"ל, ומשלים עריכת וסידור תורת האר"י ז"ל לדורות, באסיפת וקיבוץ כל המהדורות קמא ובתרא עניינים עניינים לשלשה ספרים הכוללים בהיקפן כל תורת האר"י ז"ל הנגלה והנמסר לדורות.

11 **ספר דרושים**: מהדורא בתרא דבתרא, אשר בו פירש וכתב הרח"ו ז"ל את כל הקדמות תורת רבו האר"י ז"ל, לפי הבנתו ועומק דעתו, וגזו הרח"ו ז"ל, ונתגלה להר"י צמח ז"ל, והעתיקו וערכו, וקראו ספר "תולדות אדם", והוא הנקרא "מבוא שערים", וכמ"ש לפנינו (באות 19).

עד כאן הגיעו כתיבות הרח"ו ז"ל למהדורותיהם, ומכאן ולהבא נזכרים הספרים שערכו מעתיקי השמועה על פיהם.

12 **ת"ר ניירים**: עיין לעיל (באות 2) שפשטו ידים על חלק מכתבי המ"ק של הרח"ו ז"ל טרם השלימם וסדרם כדבעי, ובחפזון העתיקום בבהילו על ידי מאה סופרים בשלשה ימים, באופן שנתקבצו מהם סך ת"ר ניירים שלא היה להם לא סדר ולא טעם. וחכמי ארץ ישראל סידרום וקבצום בשלשה כרכים הנקראים "ספר הדרושים" ו"ספר הכוונות" ו"ספר הליקוטים". והם כתבי המהדורא קמא של הרח"ו ז"ל, ולא נדפסו.

13 **השמונה שערים**: סידרם הר"ש ויטאל ז"ל על פי ספר "עץ חיים" הכולל שמונה שערים שכתב וערך אביו. והר"ש ויטאל ז"ל השלימו, ושינה מעט בסדר עריכתו. וכתבי האר"י ז"ל בעריכה זו הם היותר מקובלים ומוסמכים מצד טיב לשונם וסידורם, והם תשלום מכתבי המ"ק, ונקראים מהדורא אמצעיתא. כולם נדפסו בסאלוניקי ובירושלם.

14 **ספר אוצרות חיים**: עיין לעיל (באות 4). ספר זה נמצא בגניזה שלם, בכתב יד הרח"ו ז"ל בעצמו, והוא ערוך ומסודר על סדר השתלשלות האצילות, והוא מכתבי המהדורא בתרא. והעתיקו וערכו הר"י צמח ז"ל, וקראו בשם זה. נדפס בשלמותו בקארעץ, ובחלקו בירושלם.

15 **ספר קהילת יעקב**: עיין לעיל (באות 5). גם ספר זה נמצא בגניזה בכלל דפים קטנים קרועים ובלויים, ותוכנו – דרושים בנושאים נפרדים כוללים, ולא מסודרים על סדר ההשתלשלות, וגם הוא מכתבי המ"ב. והעתיקו וערכו הר"י צמח ז"ל וקראו בשם "קהילת יעקב". ונדפס עתה בהוצאת "אהבת שלום".

16 **ספר אדם ישר**: עיין לעיל (באות 6). גם ספר זה נמצא בגניזה בכלל דפים קטנים קרועים ובלויים כנ"ל, ותוכנו – דרושים שכתב הרח"ו ז"ל בעצמו מעומק דעתו מה שהעלה ונסתפק ודן והכריע וסיכם בסוגיות קשות ועמומות שבתורת רבו. וגם הוא בכלל מכתבי המהדורא בתרא. ונראה שהוא בתרא טפי מ"אוצרות חיים" ו"קהילת יעקב". והעתיקו וערכו הר"י צמח ז"ל וקראו בשם "אדם ישר".

(שלשה ספרים הנ"ל (באותיות 14 15 16) ערכם הר"י צמח ז"ל כמה פעמים, תחילה העתיק "קהילת יעקב" כהמשך לספר "אוצרות חיים". ושוב העתיק "קהילת יעקב" יחד עם "אדם ישר", ועיין לפנינו (באות 20) תשלום ענין זה בספר "עדות ביעקב". ספר "אדם ישר" כמות שהוא טרם נדפס, והנדפס בקראקא הוא שילוב של "אדם ישר" עם "קהילת יעקב".

17 **ספר עולת תמיד**: עיין לעיל (באות 7). והוא ספר הכוונות מהדורא בתרא, ויש בו תוספת והרחבה של כמה נושאים שב"שער הכוונות", אולם

אינו כולל בשלמות כל דרושי הכוונות. והוא מכתבי המהדורא בתרא שנמצא בגניזה. וערכו וסידרו הר"י צמח ז"ל, וקראו בשם "עולת תמיד". נדפס בסאלוניקי.

18) **ספר זוהר הרקיע**: עיין לעיל (באות 8). והוא ביאורים על הזוהר ועל האדרות מהדורא בתרא שנמצא בהגניזה. והעתיקו וערכו הר"י צמח ז"ל. ולא הגיע לידינו בעריכתו. אולם כללו הר"מ פאפרש ז"ל בספריו כמ"ש לפנינו (באות 23). כמות שהוא לא נמצא ולא נדפס.

19) **ספר תולדות אדם – מבוא שערים**: עיין לעיל (באות 11). והוא מהדורא אחרת של המהדורא בתרא. והר"מ פאפרש ז"ל קראו מהדורא חמישית. ואחרים אמרו שהוא בתרא דבתרא. ותוכנו דרושים שקבל הרח"ו ז"ל מרבו האר"י ז"ל כתובים לפי עומק שכלו והבנתו של הרח"ו ז"ל בתוספת נופך וביאור מדיליה. והוא מחולק לשערים חלקים ופרקים. וגזו הרח"ו ז"ל, והרבה חלקים ממנו בלו. ונתגלה להר"י צמח ז"ל והעתיקו וערכו וקראו ספר "תולדות אדם". וההקדמה שבראשו חסרה ונקראת "מבוא שערים". ומפתח ההקדמה שנמצאת נקראת "מפתח מבוא שערים". נדפס בקארעץ ובסאלוניקי ובירושלם.

20) **ספר עדות ביעקב**: הוא העריכה הסופית המשלימה שעשה הר"י צמח ז"ל לדרושי חכמת האמת שבכלל כתבי המהדורא בתרא של הרח"ו ז"ל. ובו שילב שלשת הספרים "אוצרות חיים" "קהילת יעקב" ו"אדם ישר" לספר אחד. שעשה ה"אוצרות חיים" כעין נוסח פנים, ומסביבו העתיק על סדר דרושיו כעין הגהה שבגליון דרושים מ"קהילת יעקב" ו"אדם ישר" הנוגעים ומשלימים לאותו דרוש שמספר "אוצרות חיים". וספר זה נעשה הבסיס לספר "דרך עץ חיים" של הר"מ פאפרש ז"ל כמ"ש לפנינו (באות 21). (וכאן מקום הערה, שבכל עריכותיו לא ערבב הר"י צמח ז"ל כתבי המ"ק עם כתבי המ"ב, אלא הניחם לבדם, וערכו בנפרד, עדר עדר לבדו). לא נדפס.

21) **ספר דרך עץ חיים**: הוא ספר הדרושים הגדול והשלם שערכו הר"מ פאפרש ז"ל, כלול ובלול מכל המהדורות. והיינו שלקח כבסיס ספר "עדות ביעקב" שערכו הר"י צמח ז"ל משלשה ספרים כנ"ל, וכנזכר לעיל (באות 20), והוסיף עליו דרושים וקטעים מספרי המ"ק של הרח"ו ז"ל – "ספר הדרושים" ו"הכוונות" ו"הליקוטים" – הראויים לדעתו לשלבם באותם מקומות לפי קשר העניינים ונושאי הסוגיות. ודרושי "אוצרות חיים" קרא מהדורא תניינא, ודרושי "קהילת יעקב" ו"אדם ישר" קרא מהדורא בתרא, ומה שהעתיק מ"ספר הדרושים" ו"הכוונות" ו"הליקוטים" קרא מהדורא קמא. והוא הספר החשוב בלימודי האר"י ז"ל משום היקפו הגדול. נדפס בקארעץ, סאלוניקי, וארשא, ופעמיים בירושלם.

22) **ספר פרי עץ חיים**: גם הוא מסדרת ספרי הר"מ פאפרש ז"ל, וכולל בו שלשה ענפים – כוונות, מצוות, ותיקונים ויחודים. וגם הוא נכלל מצירוף ושילוב כתבי המ"ק והמ"ב. דהיינו, בחלק הכוונות צירף "ספר הכוונות" הישן עם "עולת תמיד", והוסיף עליהם קטעים השייכים "מספר